

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ МИХАЙЛА ДРАГОМАНОВА
НАЦІОНАЛЬНА КОМІСІЯ З РАДІАЦІЙНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНА ЕКОЛОГІЧНА АКАДЕМІЯ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ ТА УПРАВЛІННЯ
КИЇВСЬКИЙ МІЖНАРОДНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
УКРАЇНСЬКИЙ ГУМАНІТАРНИЙ ІНСТИТУТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА ТА ПОЛІТОЛОГІЇ
УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ МИХАЙЛА ДРАГОМАНОВА

ПРОТИДІЯ ТЕРОРИСТИЧНИМ АКТАМ У МІСЬКОМУ СЕРЕДОВИЩІ

**ЗБІРНИК
МАТЕРІАЛІВ НАУКОВОГО ФОРУМУ**

21 червня 2023 року

Київ
Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова
2023

Рекомендовано до друку Вченою радою
Навчально-наукового інституту права та політології
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
(протокол № 3 від 19.06.2023 р.)

Редакційна колегія:

- Андрущенко Віктор Петрович** – доктор філософських наук, професор, ректор Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, член-кореспондент Національної академії наук України, академік Національної академії педагогічних наук України;
- Горінов Павло Валерійович** – кандидат юридичних наук, директор Навчально-наукового інституту права та політології, доцент кафедри правознавства та галузевих юридичних дисциплін Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, заслужений працівник соціальної сфери України;
- Драпушко Ростислав Григорович** – кандидат філософських наук, проректор з науково-педагогічної роботи (адміністративно-господарська діяльність), доцент кафедри соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики УДУ імені Михайла Драгоманова, заслужений працівник соціальної сфери України;
- Сопілко Ірина Миколаївна** – доктор юридичних наук, професор, керівник апарату Національної комісії з радіаційного захисту населення України, головний науковий співробітник Науково-дослідного центру «Інститут сімейної та молодіжної політики імені Олександра Яременка» ННІ права та політології УДУ імені Михайла Драгоманова, заслужений юрист України;
- Торбін Григорій Мирославович** – доктор фізико-математичних наук, професор, проректор з наукової роботи Українського державного університету імені Михайла Драгоманова;
- Чемакіна Октябринна Володимирівна** – кандидат архітектури, доцент Українського гуманітарного інституту.

П 83 **ПРОТИДІЯ ТЕРОРИСТИЧНИМ АКТАМ У МІСЬКОМУ СЕРЕДОВИЩІ:** збірник матеріалів Наукового форуму. Навчально-науковий інститут права та політології УДУ імені Михайла Драгоманова (м. Київ, 21 червня 2023 р.). – Київ : Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова, 2023. – 396 с.

ISBN 978-966-931-281-5

Збірник матеріалів Наукового форуму *«Протидія терористичним актам у міському середовищі»* присвячено комплексному вивченню проблеми протидії тероризму у міському середовищі. У збірнику представлено результати досліджень, що детально розглядають правові аспекти боротьби з тероризмом у міському середовищі, екологічні наслідки терористичних актів і стратегії екологічного відновлення, психологічні наслідки для місцевого населення та підходи до психологічної реабілітації, соціальні наслідки тероризму та розвиток стійкого соціального середовища, а також архітектурні рішення для забезпечення безпеки та мінімізації наслідків терористичних актів.

Збірник розраховано для науковців, фахівців та інших зацікавлених осіб, які досліджують проблематику протидії терористичним актам з правових, екологічних, психологічних, соціальних, архітектурних аспектів та охорони здоров'я.

Відповідальність за грамотність, автентичність цитат, правильність фактів і посилань несуть автори матеріалів.

УДК 343.326-048.66(477-21)
DOI: https://doi.org/10.31392/UDU-NF_NNIPiP_2023

ISBN 978-966-931-281-5

© Автори публікацій, 2023
© Навчально-науковий інститут права та політології, 2023
© Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова, 2023

ГОРІНОВ ПАВЛО ВАЛЕРІЙОВИЧ,

*директор Навчально-наукового інституту права та політології,
доцент кафедри правознавства та галузевих юридичних дисциплін
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова,
кандидат юридичних наук, заслужений працівник соціальної сфери України*

ДРАПУШКО РОСТИСЛАВ ГРИГОРОВИЧ,

*проректор з науково-педагогічної роботи (адміністративно-господарська
діяльність), доцент кафедри соціальної філософії, філософії освіти
та освітньої політики Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова, кандидат філософських наук,
заслужений працівник соціальної сфери України*

**ЕКОЦИД ЯК НОВА ФОРМА ТЕРОРИСТИЧНИХ ЗАГРОЗ
У КОНТЕКСТІ ВІЙСЬКОВОГО НАПАДУ РФ**

Україна тривалий час героїчно протистоїть повномасштабному вторгненню РФ, у результаті якої окрім тисяч смертей та руйнування важливої інфраструктури, нашу країну може роками переслідувати ще одна, менш очевидна, але не менш важка, пов'язана із вторгненням росії криза – екологічна. Від обстріляних хімічних заводів до вигорілих через обстріли лісів – наслідки відчують не лише екосистеми України, а й її люди [1].

Актуальність тематики екологічних викликів під час воєнних дій посилена рядом таких зовнішніх факторів, як: зміна клімату, природні катаклізми, стихії, зменшення природних ресурсів, забруднення навколишнього середовища, зниження якості та рівня життя [2], погіршення стану природних екосистем, хімічне та промислове забруднення, замінування територій та водних ресурсів у контексті останніх подій на Херсонщині. Так, потенційно забрудненими вибухонебезпечними предметами є 30% територій України, на яких можна було виростити продукти харчування для 81 мільйона людей. Про це заявив постійний представник України при міжнародних організаціях у Відні Євгеній Цимбалюк під час засідання Постійної ради ОБСЄ [3].

Варто зазначити, що проблема екологічних наслідків військового вторгнення РФ існувала і до початку повномасштабних дій, що пояснюється їх гібридним характером, починаючи з 2014 року. Так, якщо звернутись до статистики, то наприклад, ще до військових дій «понад чверть українців називають проблему захисту довкілля та загрозу економічного занепаду найбільшими довгостроковими викликами для України» [4], проте, сьогодні ця ситуація є значно критичнішою та стосується вже не лише українців, але і всього світу, адже ризики техногенних катастроф існують через можливі пошкодження на атомних станціях, ТЕЦ, шкідливий вплив наслідків військових дій у формі забруднення повітря, води, через використання різних видів зброї, велику кількість ракет, нерозірваних боєприпасів у лісах і полях України.

Особливо трагічними сьогодні виглядають наслідки підриву Каховської

дамби на півдні України. Так, Президент Володимир Зеленський назвав цю трагедію «екологічною бомбою масового знищення» [5].

Каховське водосховище – друге за площею водосховище в Україні (площа – 2155 км²) та перше за об'ємом води (обсяг води – 18,19 км³), розташоване в трьох областях України (Запорізька, Дніпропетровська та Херсонська) і має довжину 240 км. Спорудами гідровузла довжиною майже 4 км рівень р. Дніпро було піднято на 16 м. Тому, негативні наслідки цього теракту для дикої природи проявляться на площі не менш як 5000 км² (зона затоплення та зона осушення). Лише зона, що була вкрита водами водосховища останні 68 років і тепер щонайменше на роки опиняється просто неба, буде більшою за 1000 км² [6].

До основних збитків відносять: затоплення ферм і знищення зрошення. Поля вниз річкою від дамби постраждають від безпосереднього затоплення та знищення врожаю, але інша потенційно більш серйозна проблема полягає в тому, що близько півмільйона акрів родючих сільськогосподарських угідь залежать від Каховського водосховища через зрошення.

Якщо фермери втратять воду для вирощування сільськогосподарських культур у літні місяці, це може мати серйозні наслідки для виробництва продуктів харчування та безпеки.

Серйозно пошкоджена велика гідроелектростанція, поєднана з дамбою на річці Дніпро. Є побоювання, що нафта та хімікати зі станції вже зливаються в річку [5] та принесуть невідновлювальної шкоди. Це лише одна група викликів, що потребують вирішення з урахуванням технічних, технологічних досягнень щодо очищення, відновлення та відбудови повоєнної України.

Екологічні збитки України від знищення греблі Каховської ГЕС становлять понад 55 мільярдів гривень. Під загрозою зникнення опинилися 30 відсотків природно-заповідного фонду Херсонщини, повідомили у Міндовкілля [7].

Служба безпеки України відкрила кримінальне провадження за фактом підризу дамби Каховської ГЕС, розслідування розпочато за статтею 438 (порушення законів та звичаїв війни) та статтею 441 (екоцид) Кримінального кодексу України [8].

Зазначимо, що підвищення сейсмоактивності в окремих регіонах світу, пожежі, вулкани напряму пов'язані з екологічними трагедіями, що відбуваються в Україні. Відповідно вважаємо, що міжнародні організації повинні при формуванні своїх планів порятунку нашої планети, в першу чергу, зосередити увагу на протидії, попередженню та вирішенню конфліктних ситуацій, що призводять до великих людських жертв, економічних втрат та екологічних трагедій в світі.

Відзначимо, що на державному рівні було озвучено відповідну Концепцію економічного відновлення України, в якій заявлено, що «окрім вступу України до ЄС у 2024 році, енергонезалежності та дерегуляції ведення бізнесу, центральною ідеєю трансформації економіки має стати кліматична модернізація» [8]. Українська влада повинна комплексно продумати повоєнне екологічне відновлення країни, взявши за основу досвід країн, що пережили військові дії, зазнали економічних втрат та активно відновились у повоєнний час. Наприклад, такий позитивний досвід має Німеччина, Японія, Ізраїль, інші країни. Так, «протягом першого року існування держави Ізраїль, було введено мораторій на полювання для повернення земель до збалансованого розвитку.

Окрім цього, було прийнято цілий ряд законів для захисту дикої природи, створення національних парків і заповідників, заборонено паління в лісах, що знаходяться під охороною тощо. Перший закон про зменшення шкідливих викидів, що забороняв необґрунтоване забруднення повітря, шум та запахи, був прийнятий тільки у 1961 році. Повноцінну програму управління природними ресурсами, в основі якої поєднання економічного розвитку, Ізраїль зміг запустити лише у 1973 році» [9].

Європейська спільнота докладає багато зусиль для боротьби зі зміною клімату. Україна вже офіційно є частиною європейської родини. Тому, попереду нас чекають реформи задля скорочення викидів та оновлення завдань для виконання зобов'язань за Паризькою кліматичною угодою. Йдеться про реформування енергетичної сфери, розвиток сонячної, вітрової та водної електроенергії. У планах впровадити в Україні національну систему торгівлі квотами на викиди парникових газів і вдосконалити системи моніторингу, звітності та верифікації викидів [10]. Важливою складовою, без якої неможливе відновлення та проведення якісних змін довкілля, є екологізація свідомості українців. Йдеться про більш заощадливе ставлення громадськості до природних ресурсів, відповідальність кожного за чисте довкілля для себе та наступних поколінь.

У майбутньому передбачається створення та реалізація Міжвідомчої програми «Екологічна просвіта та інформування для сталого розвитку України на 2022-2032 роки» для кожної області України [8]. У контексті вищезазначеного вважаємо, що повинні бути запроваджені механізми «екологічного врядування як частини електронного врядування, що передбачає перехід до підготовки та прийняття управлінських рішень, що базуються виключно на безпаперових технологіях із одночасним забезпеченням ефективного залучення до цього процесу громадськості, реалізацію комплексного та індивідуалізованого підходу до надання державних послуг користувачам з одночасним усуненням їх від безпосереднього контакту з державними службовцями (деперсоніфікація)» [11]. Відповідно, вважаємо, що в подальшому освітні заклади повинні комплексно працювати над формуванням екологічної свідомості через розвиток екологічної освіти та екологічної культури, що, в свою чергу, базуватиметься на відповідному рівні правової культури в молодіжному середовищі, про що автори вели мову у своїх публікаціях [12, 13].

Погоджуємось, що беручи до уваги наявні кліматичні виклики, як: повені, зсуви, торнадо, інші водні стихії, необхідно розробити комплекс заходів щодо адаптації різних сфер людської життєдіяльності та виробничих галузей до очікуваних кліматичних змін і можливих природних катастроф шляхом відповідного навчання населення правилам поведінки в разі настання передбачених екологічних викликів (адже, як правило, люди панікують і поводяться з порушенням безпекових і соціальних норм) та розроблення відповідних механізмів захисту критичної інфраструктури, укріплення дамб, будівель, розроблення механізмів попередження повеней та ефективного використання водних ресурсів тощо [14, с. 126].

Приєднуємось до думки дослідників, що екологічна цінність навколишнього середовища є мірилом для визначення людського, культурного, соціального та матеріального значення, є комплексною соціальною проблемою

українського суспільства, розв'язання якої повинно бути системним – залучення культурологічних, філософських, психологічних, освітніх, виховних, фінансових, політико-правових і управлінських чинників [15].

Вважаємо, що в умовах подолання наслідків екологічної катастрофи доцільним буде посилення екологічної (природоохоронної) складової у системі загальної середньої та вищої освіти, в тому числі через систему відповідних курсів і тренінгів освіти для дорослих.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Випалена земля і забруднена вода: катастрофічні екологічні наслідки війни росії проти України. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/ekolohichna-katastrofa-cherez-viynu-rosiyi/31921705.html>
2. Філик Н. В., Грабовська Г. М. Екологічні виклики в контексті кліматичних змін та участь України в їх подоланні. Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія «Юридичний вісник «Повітряне і космічне право». 4 (61). 2021. С. 38–44.
3. Україна в ОБСЄ розповіла про заміновані території – можна було б нагодувати 81 мільйон людей. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3713998-ukraina-v-obse-rozpovila-pro-zaminovani-teritorii-mozna-bulo-b-nagoduvati-81-miljon-ludej.html>
4. Чверть українців вважають екологічні виклики однією з головних загроз для країни. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3340166-cvert-ukrainciv-vvazaut-ekologichni-vikliki-odnieu-z-golovnih-zagroz-dla-kraini.html>
5. Екологічна катастрофа: Sky News назвало п'ять кошмарних наслідків підриву ГЕС. URL: <https://www.unian.ua/ecology/pidriv-kahovskoji-ges-p-yat-koshmarnih-naslidkiv-diy-rosiyan-12285591.html>
6. Якими є наслідки російського теракту на Каховській ГЕС для дикої природи? URL: <https://uncg.org.ua/iakymy-ie-naslidky-rosijskoho-teraktu-na-kakhovskij-hes-dlia-dykoi-prirody>
7. Знищення ГЕС: збитки довіллію перевищують 55 млрд гривень. URL: <https://www.dw.com/uk/znisenna-kahovskoi-ges-zbitki-dovkillu-perevisuut-55-mlrd-griven/a-65879429?maca=ukr-rss-ukrnet-ukr-all-3816-xml>
8. Заява Комітету з питань екологічної політики та природокористування щодо акту тероризму – підриву окупантами Каховської ГЕС та нанесення непоправної шкоди довіллію. URL: https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/237408.html
9. Місце екології в економічному відновленні України: досвід передових держав. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/05/6/686725/>
10. Екологічні реформи України на шляху до ЄС. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/08/10/690226/>
11. Биркович Т. І., Биркович В. І., Кабанець О. С. Актуальні питання щодо запровадження електронного урядування у сфері екології та природних ресурсів. Інвестиції: практика та досвід. 2019. № 16. С. 74–78.
12. Драпушко Р. Г., Горінов П. В. Сучасні виклики і загрози правової культури молоді. Аналітично-порівняльне правознавство. 2021. № 4. С. 18–22.
13. Драпушко Р. Г., Горінов П. В. Роль викладання юридичних дисциплін у процесі модернізації системи освіти в Україні в умовах безпекових викликів. Модернізація педагогічної освіти у глобальному вимірі безпеки соціально-турбулентного світу. 2023. № 1. С. 188–191.
14. Філик Н. В., Гаврилішин А. П. Формування стратегії України щодо охорони навколишнього природного середовища. Аналітично-порівняльне правознавство. № 4 2021. С. 124-127. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/254404/251632>
15. Биркович Т. І., Паламарчук С. П., Биркович В. І. Особливості прояву екологічної культури сучасної молоді в контексті екологічних викликів. Питання культурології. 2022. № 39. С. 101–111.